

ทัศนคติทางการเมือง

ก่อนที่จะศึกษาดังทัศนคติทางการเมืองของข้าราชการส่วนกลางกระทรวงมหาดไทย ในบทนี้จะกล่าวถึงความหมายของทัศนคติ แนวความคิดเกี่ยวกับที่มาของทัศนคติ แล้วจึงจะกล่าวถึงทัศนคติทางการเมือง ทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยและอนุรักษนิยม การวัดทัศนคติการเปลี่ยนแปลงของทัศนคติ วิธีการเปลี่ยนทัศนคติ และทัศนคติของข้าราชการ เป็นหัวข้อต่อ ๆ ไปตามลำดับ

ความหมายของทัศนคติ

ทัศนคติเป็นเรื่องของจิตใจ เกี่ยวกับความรู้สึกชอบ ไม่ชอบ เลือกรู้หรือคัดค้าน เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย และมีความหมายคาบเกี่ยวอยู่กับคำหลายคำ เช่น ความคิดเห็น ความเชื่อ ค่านิยม เป็นต้น จึงเป็นการยากที่จะให้คำจำกัดความที่แน่ชัดด้วยคำคำหนึ่งได้ นักจิตวิทยาหลายคนได้ให้ความหมายของทัศนคติไว้อย่างต่าง ๆ ดังนี้

จี้. ออดพอร์ต (G. Allport) ^๑ ให้คำจำกัดความไว้ว่า ทัศนคติคือสภาวะทางจิตและสภาวะทางประสาทที่พร้อมจะคิดหรือทำ ชอบหรือไม่ชอบต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นโดยอาศัยประสบการณ์เป็นตัวนำหรือมีอิทธิพลต่อการตอบสนองของแต่ละบุคคลที่มีต่อวัตถุและสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน

^๑ Jonathan L. Freedman, J. Merrill Carlsmith, and David O. Sears, Social Psychology (Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall, 1970), p. 246.

มาร์ติน ฟิช เบียน (Martin Fishbien)^๑ ให้คำจำกัดความว่า ทักษะคือ ความ โนม์เอียงซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ที่จะแสดงตอบสนองต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งในทางสนับสนุนหรือไม่สนับสนุน ทักษะเกิดขึ้นก่อนพฤติกรรมและเป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรมของบุคคล

โฮวาร์ด เอช. เคนเดอร์ (Howard H. Kendler)^๒ ให้ความหมายว่า ทักษะคือ ความพร้อมของบุคคลที่จะแสดงพฤติกรรมตอบสนองต่อสิ่งเร้าในสังกรมรอบตัว หรือคือแนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรมในทางสนับสนุน หรือต่อต้านแนวความคิดสถาบัน บุคคล หรือสถานการณ์บางอย่าง

เออร์เนสต์ ฮิลการ์ด (Ernest R. Hilgard)^๓ ให้คำจำกัดความไว้ว่า ทักษะ คือความรู้สึกครั้งแรกที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แนวความคิดหรือสถานการณ์ใดในทาง เขาหาหรือหนีออก ทางและ เป็นความพร้อมที่จะตอบสนองในครั้งต่อ ๆ ไปในทางที่เอนเอียง ไปในลักษณะอย่างเดิมเมื่อพบกับสิ่งนั้นอีก

นอกจากนี้แล้วยังมีนักจิตวิทยาอีกหลายท่านที่ได้ให้ความหมายของคำว่าทักษะที่ ไร้อายุ ๆ กับที่ใดก็ตามมาแล้ว คือส่วนมากเห็นควรให้ความหมายของทักษะที่ว่า "คือ- ความพร้อมที่บุคคลจะตอบสนองต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ซึ่งอาจจะวัด

^๑ Martin Fishbien, ed., Attitude Theory and Measurement (New York : John Wiley, 1967), p. 257.

^๒ Howard H. Kendler, Basic Psychology, (Menlo Park, Cal. : W.A. Benjamin, 1974), p. 572.

^๓ Ernest R. Hilgard, Introduction to Psychology (New York : Harcourt, Frace, 1957), p. 214.

ออกมาได้ในเชิงของความเข้มของการตอบสนองนั้น ๆ ว่าจะอ่อนหรือเข้มมากน้อยอย่างไร^๑
สำหรับนักวิชาการในประเทศไทยได้ให้คำจำกัดความของทัศนคติไว้ดังนี้

ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์^๒ ให้ความหมายว่า ทัศนคติคือการที่บุคคลคิดถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
หรือคนใดคนหนึ่ง หรือการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งในทำนองที่ว่าดีหรือไม่ สมควรหรือไม่
เหมาะสมหรือไม่

สวัสดิ์ สุคนธรังษี^๓ กล่าวถึงทัศนคติว่า ทัศนคติคือความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อโลก
และภาวะแวดล้อมที่ตนอาศัยอยู่ ทัศนคติเกิดจากการที่บุคคลมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นและ
สิ่งต่าง ๆ ในสังคม ชีวิตครอบครัวและการศึกษาในโรงเรียนช่วยพื้นฐานให้บุคคลสามารถ
กำหนดมาตรฐานไว้ในใจว่าจะปฏิบัติต่อสิ่งต่าง ๆ ในสังคมอย่างไร การประกอบอาชีพ
และประสบการณ์ในการทำงานมีส่วนเพิ่มเติมในการสร้างทัศนคติของบุคคลในระยะต่อมา
ด้วย เหตุนี้ บุคคลที่มีถิ่นกำเนิด ฐานะทางครอบครัว ระดับการศึกษา ลักษณะการประกอบ
อาชีพและการสมาคมต่างกัน จึงมีทัศนคติต่อโลกและสังคมไม่เหมือนกัน เมื่อมีทัศนคติต่างกัน
ความคิดเห็นก็ต่างกันตามไปด้วย

สรุปแล้ว ทัศนคติคือความรู้สึกภายในของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง บุคคลใดบุคคล
หนึ่ง หรือกลุ่มบุคคล สถาบัน แนวความคิด หรือสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งในทาง
ประเมินค่าว่าดีหรือไม่ดี เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย หรือเกี่ยวกับอารมณ์ เช่น ชอบ ไม่ชอบ

^๑ เกโซ สวานานนท์, จิตวิทยาทั่วไป (พระนคร : ป. พิศนาคะการพิมพ์,
๒๕๑๔), หน้า ๒๕๒.

^๒ ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์, จิตวิทยาทางการเมือง (กรุงเทพ : สำนักพิมพ์ดวงกมล,
๒๕๑๘), หน้า ๔ - ๗.

^๓ สวัสดิ์ สุคนธรังษี, "อุดมการณ์และผู้นำสังคมไทย," รัฐสภาสาร ๒๒
(มีนาคม ๒๕๑๗) : ๑๑.

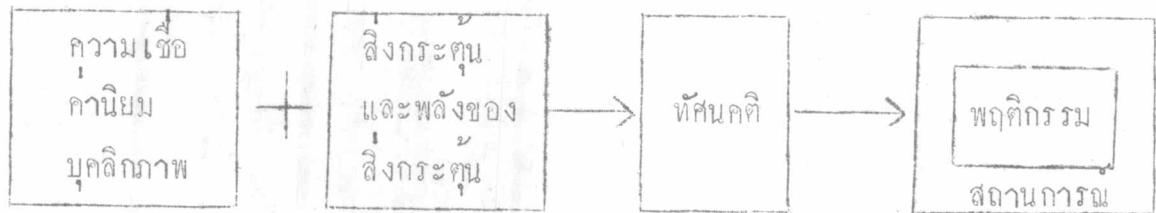
รัก เกลียศ เป็นต้น ซึ่งความรู้สึกภายในเหล่านี้เป็นความพร้อมที่จะเป็นแรงขับให้บุคคลแสดงออกในทางสนับสนุนหรือต่อต้านตอสิ่งนั้น บุคคลนั้น หรือสถานการณ์นั้น ๆ ตัวอย่างเช่น นาย ก. ได้พิจารณาแล้วคิดว่าควรจะไปลงคะแนนเสียงเลือกนาย ข. เป็นผู้แทน มากกว่า นาย ค. ความรู้สึกเช่นนี้คือทัศนคติของนาย ก. ต่อ นาย ข. ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของนาย ก. คืออาจทำให้นาย ก. ชักจูงให้ผู้อื่นเลือกนาย ข. ด้วย หรือนาย ก. ไปลงคะแนนเสียงให้นาย ข. ในวันเลือกตั้ง จะเห็นได้ว่าทัศนคติไม่ใช่พฤติกรรม แต่เป็นสิ่งที่มาก่อนและเป็นสิ่งกำหนดพฤติกรรม

ทัศนคติเป็นภาวะซึ่งไม่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจนจากภายนอก ดังนั้นการที่จะทราบทัศนคติของบุคคลใดบุคคลหนึ่งใดต้องใช้วิธีแปลความหมายของการแสดงออกหรือพฤติกรรม ซึ่งอาจจะ เป็นท่าทางหรือคำพูดของบุคคลนั้น

แนวความคิดเกี่ยวกับที่มาของทัศนคติ

ทัศนคติมีความเกี่ยวข้องกับหลายสิ่ง ได้แก่ ความเชื่อ^๑ (beliefs) ค่านิยม^๒ (values) บุคลิกภาพ^๓ (personality) และความคิดเห็น (opinion) ความเชื่อ ค่านิยม และบุคลิกภาพบวกกับสิ่งกระตุ้น จะมีอิทธิพลต่อทัศนคติและพฤติกรรมของมนุษย์ (ดูรูปที่ ๒)

รูปที่ ๒ ที่มาของทัศนคติ

^๑ คุรยละเอียดของความหมาย การโตมา และการเปลี่ยนแปลง ใน ฌรงค์ ลินสวัสดิ์, จิตวิทยาทางการเมือง, หน้า ๘ - ๙.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘ - ๑๐.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐ - ๑๔.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒ - ๒๓.

ตัวอย่างเช่น นาย ก. อาจจะมีทัศนคติที่ดีต่อผู้นำเผด็จการที่เข้มแข็ง ถ้าเขามีความเชื่อว่าประเทศกำลังไม่มีระเบียบ รุนวาย ผู้นำที่เข้มแข็งจึงจะสามารถแก้ปัญหาได้ มีค่านิยมวาระบอบประชาธิปไตย เป็นสิ่งไม่ดี และเขามีบุคลิกภาพเผด็จการ อีกตัวอย่างได้แก่บุคคลจะมีทัศนคติที่ดีต่อนักการเมืองพรรคสังคมนิยม ถ้าบุคคลผู้นั้นมีความเชื่อวาระบอบสังคมนิยมจะแก้ปัญหาของประเทศได้และมีค่านิยมว่าทุกคนควรจะมี ความเสมอภาคกันในทางเศรษฐกิจ แต่ถาบุคคลมีความเชื่อวาระบอบสังคมนิยมจะนำไปสู่การ เป็นคอมมิวนิสต์และมีค่านิยมว่า เสรีภาพเป็นสิ่งดีและสำคัญที่สุดของมนุษย์ บุคคลผู้นั้นก็จะมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อนักการเมืองพรรคสังคมนิยม

แม้ว่าความเชื่อ ค่านิยม และบุคลิกภาพจะมีอิทธิพลต่อทัศนคติ แต่ก็ไม่จำเป็นว่า ทั้งสามสิ่งนี้จะต้องมีอิทธิพลต่อทัศนคติในคราวเดียวกัน อาจจะเป็นเพียงสองสิ่งก็ได้ ส่วนความคิดเห็นเป็นการแสดงออกของทัศนคติออกมาเป็นถ้อยคำ^๑ เราจะทราบทัศนคติของบุคคลได้จากการแสดงความคิดเห็นของเขาในเรื่องนั้น ๆ

แนวความคิดเกี่ยวกับการเกิดของทัศนคตินี้ ฟอสเตอร์ (Charles R. Foster)^๒ ได้สรุปไว้ว่า ทัศนคติเกิดขึ้นจากมูลเหตุ ๒ ประการ (ดูรูปที่ ๓ ประกอบ) คือ

๑. จากประสบการณ์ที่บุคคลมีกับสถานการณ์ บุคคล หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยการได้พบเห็น ค้นเคย ได้ทดลอง เป็นต้น เรียกว่าเป็นประสบการณ์โดยตรง (direct experiences) และโดยการได้ยิน ได้เห็นรูปภาพ หรือได้อ่านเกี่ยวกับสิ่งนั้น ๆ

^๑ จริญญา สุภาพ, หลักจิตศาสตร์ภาคพิศดารแนวทฤษฎีและประยุกต์ (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๘), หน้า ๓๘๑, และ Norman R.F. Mier, Psychology in Industry (Boston : Houghton Mifflin Company, 1955), p. 53.

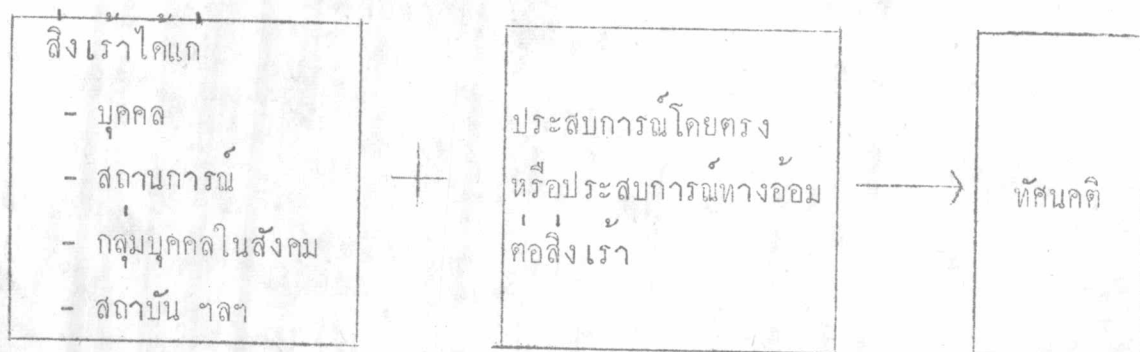
^๒ Charles R. Foster, Psychology for Life Adjustment (Chicago : American Technical Society, 1972), pp. 119.

แต่ไม่ไค้พบเห็น ไม่ไค้ทดลองกับของจริงด้วยตนเอง เรียกว่าประสบการณ์ทางอ้อม (indirect experiences) เนื่องจากทัศนคติเป็น เรื่องที่เกิดจากการรู้ การเข้าใจ (cognition) ดังนั้นบุคคลจะไม่มีทัศนคติต่อสิ่งที่เขาไม่เคยมีประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมเลย

๒. เกิดจากค่านิยมและการทัศนคติค่านิยม คนแต่ละกลุ่มมีค่านิยมและการทัศนคติค่านิยมไม่เหมือนกัน ดังนั้นจึงอาจจะมีทัศนคติต่อสิ่งเดียวกันแตกต่างกันได้

การที่บุคคลจะมีทัศนคติที่ดีหรือไม่ดีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือมีความรู้สึกวาดังนั้นถูกสิ่งนี้ผิด ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม ค่านิยม หรือมาตรฐานของกลุ่มที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ ถ้าความรู้สึกนึกคิดของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งใดสอดคล้องกับวัฒนธรรม ค่านิยม หรือมาตรฐานของกลุ่มที่ถือว่าสิ่งนั้นดีและถูกต้องก็ถือว่าบุคคลผู้นั้นมีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งนั้น

ถ้าบุคคลได้รับความพอใจจากการมีประสบการณ์กับสิ่งใดแล้ว บุคคลนั้นมีแนวโน้มที่จะมีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งนั้น แต่ถ้าไม่มีความพอใจจากการมีประสบการณ์กับสิ่งใด บุคคลนั้นก็จะมีแนวโน้มที่จะมีทัศนคติไม่ดีต่อสิ่งที่ไม่ได้รับความพอใจนั้น^๑

รูปที่ ๓ ที่มาของทัศนคติ ตามแนวความคิดของฟอสเตอร์

^๑ Leslie R. Beach and Elon L. Clarek, Psychology in Business (New York : McGraw-Hill, 1959), p. 144.

นอกจากนี้แล้ว นักวิชาการในเมืองไทยอีกท่านหนึ่งกล่าวถึงการเกิดของทัศนคติ
ไว้อีกหลาย ๆ กับที่ไคกล่าวมาแล้วว่า ทัศนคติเกิดได้จากทางใดทางหนึ่ง ต่อไปนี้คือ^๑

๑. การยอมรับบรรทัดฐานทางสังคม (acceptance of social norm) ใน
วัฒนธรรมหนึ่ง ๆ ย่อมต้องมีบรรทัดฐานทางสังคม ไว้เป็นมรดกให้แก่คนรุ่นหลัง ๆ ดังนั้น
บุคคลจึงมีทัศนคติที่ดีหรือไม่ดีต่อบางสิ่งซึ่งไม่เคยใครได้เห็น หรือมีโอกาสสัมผัสกับสิ่งนั้น
จริง ๆ (แต่ได้รับประสบการณ์ทางอ้อม)

๒. เกิดจากประสบการณ์ที่ได้รับทั้งในอดีตและปัจจุบันในเรื่องใด ๆ ในแง่มุม
ต่าง ๆ

๓. เกิดจากความตระหนักหรือความตื่นตัวทางอารมณ์อย่างรุนแรง

๔. เกิดจากความสนใจ

ทัศนคติเมื่อเกิดขึ้นแล้วยากที่จะเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ และความเข้มของทัศนคติ
ต่อสิ่งที่ถูกประเมินอาจจะเป็นไปในทางบวกหรือลบ หรืออยู่กลาง ๆ ที่ค่อนข้างมั่นคง^๒ แต่
ทัศนคติก็อาจจะเปลี่ยนแปลงได้ตามความเปลี่ยนแปลงของค่านิยมของกลุ่มสังคมหรือค่านิยม
ส่วนบุคคล รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงของสิ่งที่ถูกประเมิน^๓

^๑ เกโซ สวานานท์, จิตวิทยาทั่วไป, หน้า ๒๕๕.

^๒ Theodore M. Newcomb, et al., Social Psychology
(New York : Holt, Rinehart and Winston, 1965), pp. 48 - 50.

^๓ Milton J. Rosenberg and Carl I. Hovland, Attitude
Organization and Change (New Haven : Yale University Press,
1960), p. 1.

สรุปแล้วทัศนคติไม่ใช่สิ่งที่มีมาแต่กำเนิด แต่เกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์ที่ได้รับ แม้จะเปลี่ยนไยยากแต่ก็เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ ภายใต้สภาวะใดสภาวะหนึ่งหรือภายใต้อิทธิพลของสิ่งต่าง ๆ ความเชื่อ ค่านิยม และบุคลิกภาพมีอิทธิพลต่อทัศนคติ ทัศนคติมีความสำคัญคือ เป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของบุคคล

องค์ประกอบของทัศนคติ

ในการศึกษาทัศนคติต้องกำหนดสิ่งเร้าไว้เพื่อเป็นเป้าหมายในการประเมิน และจะต้องกำหนดแบบการตอบสนองต่อสิ่งเร้าด้วย แบบการตอบสนองที่ใช้เป็นตัวชี้ของทัศนคติเรียกว่า องค์ประกอบของทัศนคติ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๓ อย่าง คือ^๑

๑. ความรู้สึกส่วนตัว (Affective component) ของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น โกรธ เกลียด รัก ชอบ เป็นต้น ซึ่งจะแตกต่างกันตามแต่บุคลิกภาพของแต่ละบุคคล เช่น นาย ก. ชอบรัฐบาลทหาร นาย ข. ไม่ชอบรัฐบาลทหาร ความรู้สึกดังกล่าวนี้ อาจแสดงออกโดยสีหน้า ท่าทาง เมื่อเราคิดหรือพูดถึงสิ่งนั้น

๒. ความรู้ความเข้าใจ (Cognitive component) ได้แก่ความเชื่อ หรือความนึกคิด (concept) หรือการสำเหนียก (perception) ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นไปได้ทั้งทางดีและไม่ดี ความรู้ความเข้าใจนี้เป็นสิ่งที่ถ่ายทอดจากกลุ่มสังคมมาสู่ตัวบุคคล เช่น ถ้าบุคคลรู้ว่าการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ไม่ใช่อะไร ก็อาจจะทำให้บุคคลนั้นเกิดทัศนคติที่ไม่ดีต่อคอมมิวนิสต์ หรือถ้ามีผู้สอนให้บุคคลเข้าใจและรู้แหว่ความดีของการปกครองแบบประชาธิปไตย ผู้นั้นก็อาจเกิดทัศนคติที่ดีต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยได้

๓. พฤติกรรม (Behavioral component) คือแนวโน้มที่จะกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งต่อบุคคล สิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือสถานการณ์ที่ทำให้เกิดทัศนคติ

^๑ Ibid., p. 1.

นอกจากจะตั้งเกณฑ์ทัศนคติได้จากพฤติกรรมแล้ว ยังอาจตั้งเกณฑ์ได้จากท่าทางในเวลาที่บุคคลคิดหรือพูดสิ่งนั้น หรืออาจจะตั้งเกณฑ์จากสำเนียงที่กล่าวถึงสิ่งนั้นก็ได้อีก ทัศนคติเป็นความรู้สึกภายในจิตใจในการตอบสนองต่อสิ่งเร้า ซึ่งจะตั้งเกณฑ์หรือวัดโดยตรงไม่ได้ นอกจากจะดูจากวิธีการตอบสนองต่อสิ่งเร้าซึ่งเป็นพฤติกรรมเปิดเผยของบุคคลนั้น แต่พฤติกรรมเปิดเผยนั้นไม่จำเป็นต้องเกิดจากทัศนคติเสมอไป เพราะบางคนอาจแสดงพฤติกรรมอย่างหนึ่ง โดยที่ใจไม่เป็นเช่นนั้น เมื่อมีคนพยายามจะทราบทัศนคติของเขา ดังนั้นจึงถือทายตัวไม่ได้ว่า การแสดงออกชนิดใดเป็นสัญลักษณ์ของทัศนคติชนิดใด^๑

ทัศนคติทางการเมือง

มีผู้ให้ความหมายคำว่าการเมือง^๒ ไว้หลายประการ เช่น อาริสโตเติล อธิบายว่า การเมืองเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับอำนาจ หน่วยบริหารหรือรัฐบาลต้องมีอำนาจในกิจการต่าง ๆ ทุกกรณี ดังนั้น การเมืองจึงต้องประกอบด้วย อำนาจ และการปกครอง

แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber)^๓ เห็นว่าการเมืองเป็นเรื่องของอำนาจทางการเมือง-ปกครอง คณะเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองซึ่งมีผลใช้บังคับตลอดเวลาในอาณาเขตแห่งใดแห่งหนึ่ง

^๑ ประวัน สัตย์ธีรานนท์ "ทัศนคติของประชาชนต่อข้าราชการอำเภอ : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านท่าไทร ตำบลท่าไทร อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๑๓), หน้า ๘.

^๒ รายละเอียดของความหมายของคำว่า "การเมือง" ดูได้จาก Robert A. Dahl, Modern Political Analysis (New Delhi : Prentice-Hall of India, 1965), pp. 4-13.

^๓ จรรยา สุภาพ, การเมือง (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔), หน้า ๓.

ฮาโรลด์ ลาสเวลล์ (Harold D. Lasswell) อธิบายว่า การเมืองคือการปฏิบัติทุกประการที่เกี่ยวข้องกับอำนาจ ปัจจุบันความเห็นทั่วไปส่วนใหญ่มีความโน้มเอียงมาทางแนวความคิดของลาสเวลล์ ที่เน้นถึงการปกครองและอำนาจ คือ การเมืองมิใช่เพียงเรื่องของประเทศ รัฐบาลหรือเรื่องระบอบชาติเท่านั้น แต่การเมืองเกิดขึ้นได้ในระดับกลุ่มต่าง ๆ ของสังคมหรือประเทศ

การเมืองมีความหมายกว้างขวาง หมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับอำนาจการบริหารและการปกครองประเทศ ทศนคติทางการเมือง จึงหมายถึงความรู้สึก นึกคิด ความพร้อมของบุคคลที่จะตอบสนองต่อเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเมือง ซึ่งอาจจะเป็นไปได้ในทางสนับสนุนหรือต่อต้านก็ได้ ทั้งนี้เนื่องมาจากการประเมินค่าในเรื่องนั้น ๆ

ทศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

ระบอบประชาธิปไตย เป็นระบอบการปกครองที่ใช้กันแพร่หลายมากระบอบหนึ่งในปัจจุบัน โดยเชื่อกันว่าระบอบนี้รัฐบาลให้สิทธิ เสรีภาพแก่ประชาชนมากที่สุด ประชาชนสามารถมีสิทธิในการปกครองตนเองได้ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ การให้สิทธิแก่ประชาชนในการปกครองตนเองนี้มีข้อพิจารณาได้ ๒ ประการ คือ

๑. เป็นการสร้างทศนคติของประชาชนไปในทางที่ว่า ระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบที่ดี ประชาชนควรที่จะเชื่อมั่นในระบอบนี้ตลอดไป
๒. ระบอบประชาธิปไตยจะยั่งยืนก็ควรที่จะสร้างทศนคติของประชาชนให้เกื้อกูลต่อการปกครองระบอบนี้

๑ เรื่องเดียวกัน.

มีผู้กล่าวถึงประชาชนในระบอบประชาธิปไตยว่า ควรต้อง

... เป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะพร้อมที่จะรับประสบการณ์ใหม่ ๆ แนวความคิดใหม่ แรงผลักดันใหม่ มากเสียยิ่งกว่าจะเป็นคนซึ่งฉลาด มีแต่ความกลัวหรือยึดมั่นในความคิดและวิถีทางปฏิบัติเก่า ๆ อย่างรุนแรง ควรจะเป็นบุคคลที่สามารถมีความรับผิดชอบอำนาจหน้าที่ที่เกิดขึ้นใหม่ ถึงแม้ว่าจะต้องคอยจับตาคูอยู่ตลอดเวลา มากเสียยิ่งกว่าจะยอมจำนน เช่นคนตาบอด หรือปฏิเสธไม่ยอมรับอำนาจหน้าที่ทั้งหมดด้วยความลังเลใจ ควรเป็นคนที่มีความออกกดันต่อความแตกต่างทั้งหมด และความเคลือบคลุมทั้งหลายมากเสียยิ่งกว่าจะเป็นคนที่มีแต่ความเข้มงวด ขาดการยืดหยุ่น ควรมีความสามารถในการยอมรับควบคุมและเสนอความคิดเห็นมากยิ่งกว่าจะเป็นคนที่มีแต่ความลังเลใจ ขาดการพัฒนาปลูกฝังในทางความคิดอ่าน^๑

ดังนั้น ทำให้เห็นว่าประชาชนในการเมืองประชาธิปไตย ควรจะมีความสนใจในทางการเมือง เพื่อจะได้ทราบถึงประสบการณ์ใหม่ ๆ แนวความคิดหรือแรงผลักดันใหม่ ๆ และเห็นว่าตนควรจะเข้ามีส่วนร่วมในการดำเนินการทางการเมือง มีความรู้สึกนึกคิดว่าตนสามารถเปลี่ยนแปลงหรือมีอิทธิพลต่อระบบการเมืองได้ เป็นคนมีเหตุผลยอมรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น ไม่นิยมการคัดค้านปัญหาด้วยการใช้อำนาจเด็ดขาด แต่จะพิจารณาจากความเป็นเหตุเป็นผลและความชอบธรรม นิยมการประนีประนอม เชื่อในความสามารถของมนุษย์

^๑ ประมวล รุจน์เสรี, "ทัศนคติของประชาชนที่มีต่อเทศบาลนครกรุงเทพ" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๐๘), หน้า ๕.

ลักษณะและทัศนคติเหล่านี้ จะมีในข้าราชการระดับหัวหน้าฝ่าย หัวหน้าแผนกที่
ทำการวิจัยหรือไม่ จะได้เสนอผลของการวิจัยในเรื่องเหล่านี้ในบทที่ ๔ และบทที่ ๕ ต่อไป

ทัศนคติทางการเมืองแบบอนุรักษนิยม

อนุรักษนิยม หรือประเพณีนิยม คือแนวความคิดเห็นที่คงการรักษาไว้ซึ่งชน-
ชนรมนิยมประเพณี ตลอดจนสถาบันของสังคมที่มีอยู่ และพยายามที่จะระงับการกระทำใด ๆ
อันจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลักการของสถาบันทางการเมือง ประเพณี และสถาบันของ
สังคมที่มีอยู่ รวมทั้งระบบเศรษฐกิจด้วย และถ้าหากว่าจำเป็นจะต้องมีการเปลี่ยนแปลง
ก็พยายามที่จะให้การเปลี่ยนแปลงที่จะมีขึ้นเป็นไปภายใต้ขอบเขตที่รัดกุมมาก โดยคำนึงถึง
ผลของการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เหล่านี้ที่จะมีต่อสถาบันของสังคม และชนบชนรมนิยม
ประเพณีอยู่ตลอดเวลา

อนุรักษนิยมแบ่งออกเป็น ๔ ประเภทใหญ่ ๆ คือ^๑

๑. อนุรักษนิยมทางใจ (Temperamental conservatism) ได้แก่คนที่มี
บุคลิกภาพและอารมณ์ที่ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลงทั่วไป
๒. อนุรักษนิยมในความเป็นเจ้าของ (Possesive conservatism) ได้แก่
คนที่ขัดขวางการเปลี่ยนแปลงแก้ไขทุก ๆ อย่างที่จะกระทบกระเทือนต่อผลประโยชน์
อย่างหนึ่งอย่างใดของตน
๓. อนุรักษนิยมทางการปฏิบัติ (Practical conservatism) พวกนี้ไม่คำนึง
ถึงผลประโยชน์ของตนเป็นหลัก แต่จะคำนึงถึงผลประโยชน์ของสังคมโดยทั่วไปและไม่ชอบ
การเปลี่ยนแปลงหรือความคิดวิธีการใหม่ ๆ

^๑ กมล สมวิเชียร, ศาสตร์แห่งรัฐ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย
๒๕๑๗), หน้า ๔๔ - ๔๕.

๔. อนุรักษ์นิยมทางปัญญา (Philosophical conservatism) ได้แก่พวกที่มี
สติปัญญาดีซึ่งเยี่ยงปราชญ์ แต่นิยมจารีตประเพณีดั้งเดิม สถาบันเก่า ๆ ว่าเป็นสิ่งที่จะนำ
มนุษย์ได้ดีกว่าเหตุผล

ความเชื่อของพวกอนุรักษ์นิยม มีดังนี้

- ๑. เชื่อว่าการปกครองสังคมมนุษย์ เป็นเจตน์จำนงของพระเจ้าผู้เป็นเจ้า
(a divine intent) ดังนั้น ปัญหาการเมืองจึงเป็นปัญหาทางศีลธรรมและศาสนา พวก
อนุรักษ์นิยมมักจะยึดถือทฤษฎีกฎแห่งธรรมชาติ (Natural Law) ของ เบ็ค และ ซีเซโร
การเมืองเป็นศิลปะของความเข้าใจ และการใช้ความยุติธรรมซึ่งอยู่ในเนื้อธรรมชาติ
- ๒. พวกอนุรักษ์นิยมชอบใช้ชีวิตอยู่กับประเพณีดั้งเดิมเก่า ๆ ซึ่งแตกต่างไปจากพวก
ที่ถือลัทธิความเท่าเทียมกัน และพวกอนุรักษ์นิยมไม่ชอบลัทธิการยึดถือประโยชน์ที่ในระบบการ
เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว
- ๓. เชื่อว่าสังคมที่เจริญแล้วต้องการระเบียบวินัยและการแบ่งชนชั้น ความเสมอภาค
ถ้ามีอยู่จริงก็เฉพาะแต่ในกฎหมายเท่านั้น คนเลวกับคนดีไม่มีความเท่าเทียมกัน
- ๔. เชื่อว่าสิทธิในทรัพย์สินและเสรีภาพเป็นเรื่องเกี่ยวของกันอย่างไม่สามารถ
แยกจากกันได้ การยอมรับสิทธิในทรัพย์สินเป็นการยอมรับเสรีภาพ การแยกทรัพย์สินออก-
จากการเป็นเจ้าของส่วนตัวถือว่าไม่มีเสรีภาพ เพราะสิทธิในทรัพย์สินเป็นสิทธิพื้นฐานอันมีค่า
ที่สุดของมนุษย์
- ๕. พวกอนุรักษ์นิยมเชื่อว่าการปกครองนั้นเป็นการปกครองด้วยอารมณ์และผล-
ประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าเหตุผล ดังนั้นมนุษย์จึงต้องควบคุมอารมณ์และความปรารถนาของตน

^๑ Russell Kirk, "Conservatism," Collier's Encyclopedia
(New York : The Crowell-collier, 1961) : 473.

๖. เชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงและการปฏิรูปเป็นสิ่งที่ไม่เหมือนกัน เพราะการเปลี่ยนแปลงจะเป็นการทำลายมากกว่าที่จะสร้างความก้าวหน้า สังคมจะต้องเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้า ๆ เช่นเดียวกับวิวัฒนาการตามธรรมชาติของร่างกายมนุษย์ แต่การเปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ นี้จะต้องเป็นไปอย่างสม่ำเสมอและสอดคล้องกับเจตนาจำนงของพระเจ้า

จะเห็นว่าอนุรักษนิยมมีเนื้อหาตรงกันข้ามกับแนวความคิดประชาธิปไตย เป็นอย่างมาก คือแนวความคิดประชาธิปไตย เชื่อในการเปลี่ยนแปลงและความสามารถของมนุษย์ มีใจกว้าง มีเหตุผล ยอมรับความคิดของคนส่วนใหญ่ แต่พวกอนุรักษนิยมจะไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น ๆ ง่าย ๆ ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง ชอบกรรมวิธีเก่า และเป็นคนเคร่งครัดจนเกินไป ไม่ค่อยยอมปรับตัว ไม่ค่อยมีปฏิกริยาเป็นพวกทองไม่รู้อ่อน และนิยมคติที่ว่า "ผูกไปสองไพเบี้ย นิ่งเสียตำลึงทอง" ^๑ พวกอนุรักษนิยมชอบรักษาสภาพเดิม และมักจะไม่ไวใจคนที่มีความรู้ต่ำกว่า โดยทั่วไปแล้วพวกอนุรักษนิยมเชื่อในความไม่เท่าเทียมกันของมนุษย์ หัวหนาฝ่าย หัวหนาแผนกที่ทำการวิจัยจะมีทัศนคติเช่นนี้หรือไม่ จะได้เสนอผลของการวิจัยในบทที่ ๕

การวัดทัศนคติ

การวัดทัศนคติทำได้โดยการประมาณค่าทัศนคติ (Rating Scale) การประมาณค่าทัศนคติสร้างขึ้นได้โดยใช้คำถามเกี่ยวกับความชอบพอและความเชื่อทางสังคม การประมาณค่าเช่นนี้จะใช้ในการวัดทัศนคติที่มีต่อพรรคการเมือง แนวความเชื่อถือ ศาสนา เป็นต้น เพื่อให้ทราบถึงความหนัก เบา ทางทัศนคติและแนวโน้มที่จะเปลี่ยนทัศนคตินั้น ๆ ^๒

ปีเตอร์สัน และ เซอร์สโตน (Peterson and Thurstone) ได้ทำการประมาณค่าทัศนคติเพื่อวัดความรู้สึกจากภาพที่มีผลทางด้านอารมณ์ ซึ่งจะเป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนทัศนคติในวัยเรียน ให้เด็กทดสอบเพื่อที่จะวัดดูว่าเด็กเหล่านั้นมีทัศนคติต่อกองจีนอย่างไร โดยให้เด็กดูภาพที่นำเสนอเกี่ยวกับชีวิตของคนจีน ต่อมาให้เด็กทำข้อทดสอบทางทัศนคติที่มีต่อชาวจีน หลังจากนั้นทิ้งเวลาไปประมาณ ๕ เดือน ให้เด็กทำการทดสอบการประมาณค่า

^๑ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย (พระนคร : โรงพิมพ์พิมพ์ เนศ, ๒๕๑๘), หน้า ๒๔.

^๒ โสภกา ชูพิกุลชัย, จิตวิทยาทั่วไป (กรุงเทพ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๑๘), หน้า ๒๖๑ - ๒๖๔.

ทัศนคติใหม่ ผลการทดสอบปรากฏว่า ประมาณรอยละ ๖๒ ของจำนวนนักเรียนยังคงมีแนวโน้มไปทางชอบคนจีน ถึงแม้จะทิ้งช่วงเวลามานานหลังจากที่ได้ดูรูปในครั้งแรก

การประมาณค่าทัศนคตินอกจากแบบที่ บีเทอร์สัน และ เรอร์สโตน ใช้แล้ว ยังมีอีกวิธีหนึ่งซึ่งเป็นวิธีของ ลิเคอร์ท (Likert) คือ วิธีการใช้การตัดสินโดยให้ผู้ตอบเลือกตอบจากคำตอบ ๕ ระดับที่วางไว้ด้วยกัน คือ

- การยอมรับอย่างมากหรือเห็นด้วยอย่างยิ่ง
- ยอมรับหรือเห็นด้วย
- ยังไม่ตัดสินว่าจะยอมรับหรือไม่ยอมรับ
- ไม่ยอมรับหรือไม่เห็นด้วย
- ไม่ยอมรับอย่างยิ่งหรือไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

ทัศนคติจะนำไปสู่ความคิดเห็นต่าง ๆ ความแตกต่างระหว่างทัศนคติและความคิดเห็นนี้ยังไม่สามารถชี้ให้เห็นเด่นชัดได้ โอฟแลนดท์ และ เคลลีย์ (Hovland and Kelley) พยายามชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างทัศนคติและความคิดเห็นว่าทัศนคติเป็นการชี้ให้เห็นชัด เป็นความชอบพอและจะเป็นส่วนหนึ่งของความรู้สึกที่เป็นจิตใต้สำนึก ส่วนความคิดเห็นหมายถึงบางสิ่งบางอย่าง ซึ่งเป็นความคาดหวังหรือการคาดคะเนไม่ได้เป็นเพียงความชอบพอเท่านั้น ความคิดเห็นสามารถนำมาใช้ในรูปคำพูดได้ แต่คำพูดที่พูดออกมาอาจจะไม่แสดงให้เห็นถึงความคิดเห็นจริง ๆ ก็ได้ ถึงแม้จะพยายามแยกให้เห็นความแตกต่างระหว่างทัศนคติและความคิดเห็นแล้วก็ตาม แต่ทั้งสองก็ยังคงมีความสัมพันธ์ เกี่ยวข้องกันอยู่ตลอดเวลา

การวัดทัศนคติทางการเมืองของหัวหน้าฝ่าย หัวหน้าแผนก ใช้วิธีของลิเคอร์ท โดยตั้งคำถามขึ้น ๔ กลุ่ม เกี่ยวกับแนวความคิดแบบประชาธิปไตย อำนาจอธิปไตย อนุรักษนิยม และความคิดเห็นเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่น แล้วให้ผู้ตอบเลือกตอบจากคำตอบ ๕ ระดับตามแบบของลิเคอร์ท

การเปลี่ยนแปลงของทัศนคติ

ทัศนคติเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงยาก แต่ก็เปลี่ยนแปลงได้ตามความเปลี่ยนแปลงของค่านิยมส่วนบุคคล ค่านิยมของกลุ่มสังคม หรือตามความเปลี่ยนแปลงของสิ่งที่ถูกประเมิน หรือตามความเปลี่ยนแปลงของความเชื่อ ทัศนคติจะมั่นคงยืนนานถ้าความรู้สึกส่วนตัวไม่ขัดกับความรู ความเข้าใจ (cognitive component)

ในทางจิตวิทยา ได้มีการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคลกันมาก ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทัศนคติได้แก่

ทฤษฎีแห่งการสอดคล้องตองกัน (Congruity Theory)

ทฤษฎีนี้มีผู้มีส่วนร่วมในการคิดค้นเพิ่มเติมให้ชัดเจนหลายท่าน แต่ที่สำคัญคือ ออสกู๊ด และ แทนเนนบอม (C. Osgood and P. Tannenbaum) หลักของทฤษฎีคือ "ถ้าคนๆ หนึ่งมีทัศนคติต่อสิ่งสองสิ่ง (Two attitude objects) ซึ่งของสองสิ่งนี้อาจจะเป็นบุคคลหรือไม่ใช่บุคคลก็ได้ ถ้าสิ่งสองสิ่งซึ่งบุคคลมีทัศนคติต่อนี้มีความเกี่ยวพันกันในทำนองที่ขัดกับทัศนคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งสองสิ่งนั้นแล้ว ทัศนคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งทั้งสอง จะมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนได้ เพื่อไม่ให้เกิดความขัดกันขึ้น"

ตัวอย่างเช่น นาย ก. มีทัศนคติต่อสิ่งสองสิ่ง คือ

ก. เขามีทัศนคติที่ดีต่อนายดินคอน จอห์นสัน (ชอบ เลื่อมใส)

ข. เขาคิดว่าอเมริกาควรถอนตัวจากการยุ่งเกี่ยวในสงครามเวียดนาม คือ ไม่เห็นด้วยกับการเกี่ยวพันของอเมริกาในสงครามเวียดนาม

ในขณะที่เดียวกัน ปรากฏว่านายดินคอน จอห์นสัน เห็นว่าอเมริกายังไม่ควรถอนทหารออกจากสงครามเวียดนาม

^๑ ฌรงค์ สีนสวัสดิ์, จิตวิทยาทางการเมือง, หน้า ๓๘.

เมื่อเป็นเช่นนั้นก็เข้ากับหลักของทฤษฎีแห่งความสอดคล้องคือ สิ่งสองสิ่งที่มีทัศนคติอัน มีความเกี่ยวพันกันในทำนองที่ทำให้ขัดกับทัศนคติของ นาย ก. ที่มีต่อสองสิ่งนี้ สภาพการณ์เช่นนี้ตามทฤษฎีแห่งความสอดคล้อง นาย ก. จะต้องเปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อ นาย- จอห์นสัน และการถอนทหารออกจากเวียดนาม เช่น

๑. เขาอาจจะเปลี่ยนเป็นเกลียดชังนายลินคอน จอห์นสัน แต่อยากให้ถอนทหารออกจากเวียดนามเหมือนเดิม

๒. ยังชอบนายลินคอน จอห์นสัน อยู่ แต่เปลี่ยนทัศนคติมาเป็นเห็นด้วยว่าอเมริกาควรจะยุ่งเกี่ยวกับสงครามเวียดนามต่อไป

๓. ยังชอบนายลินคอน จอห์นสัน อยู่ แต่ชอบน้อยลง ในขณะที่เดียวกันก็ยังคงอยากให้อเมริกาถอนทหารออกจากเวียดนามเหมือนเดิม แต่ไม่มากนัก

ทฤษฎีของลีออน เฟสติงเจอร์ (Leon Festinger)^๑

ทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของ เฟสติงเจอร์ เรียกว่า "Cognitive Dissonance Theory" หรือเรียกว่า "ทฤษฎีขัดกันของความเชื่อ" ความเชื่อนี้รวมถึง "ความรู้" ด้วย ทฤษฎีนี้กล่าวว่า ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกันนั้น มี ๒ แบบ คือ แบบสอดคล้อง (consonant relation) และแบบขัดกัน (dissonance relation) ความเชื่อที่ขัดกัน เช่น นาย ก. รู้ว่าเขาชอบนาย ข. จะเลือกนาย ข. เป็นผู้แทน แต่ไม่ชอบพรรคการเมืองที่ นาย ข.สังกัด เพราะใคร่ไต่ถามไต่ฟังมาว่าเป็นพรรคฝ่ายชาย

ความขัดกัน (dissonance) จะมากหรือน้อยขึ้นกับความสำคัญของความเชื่อทั้งสอง และความเกี่ยวพันกันระหว่างความเชื่อทั้งสอง ถ้ายิ่งเกี่ยวพันกันมากก็ยิ่งมีโอกาสเกิดความขัดกันมากขึ้นเท่านั้น

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐

เมื่อเกิดการขัดกันแล้วบุคคลจะพยายามลดความขัดกันของความเชื่อ
(Dissonance Reduction) ได้ ๓ วิธี คือ

๑. เปลี่ยนความเชื่อเกี่ยวกับพฤติกรรม เช่น นาย ก. ชอบนาย ข. แต่ไม่ชอบพรรคการเมืองที่นาย ข. สังกัด เมื่อเกิดการขัดกันเช่นนี้ นาย ก. จะเปลี่ยนพฤติกรรม คือไม่เลือกนาย ข. เป็นผู้แทน

๒. หากความเชื่อใหม่เข้ามา เช่น นาย ก. ชอบนาย ข. มาก แม้จะไม่ชอบพรรคการเมืองที่นาย ข. สังกัด แต่นาย ก. ก็ยังคงเลือกนาย ข. เป็นผู้แทน ดังนั้น เพื่อลดความขัดกัน นาย ก. จะหาความเชื่อใหม่ว่าสิ่งไม่ดีของพรรคนี้อาจจะไม่เป็นความจริง โดยสนใจติดตามเรื่องราวความเคลื่อนไหวและนโยบายของพรรคที่นาย ข. สังกัด

๓. เปลี่ยนความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เช่น เมื่อ นาย ค. ไปลงคะแนนเสียงเลือกนาย ข. เป็นผู้แทน เมื่อเลือกไปแล้ว นาย ค. ก็พยายามเชื่อว่าสิ่งที่นาย ข. ทำเป็นสิ่งที่ดี บางครั้งรู้ว่า นาย ข. ทำไมก็ดีก็พยายามหาเหตุผลมาลดทอนจนกระทั่งคิดว่า นาย ข. ทำดีแล้ว

วิธีการเปลี่ยนทัศนคติ วิธีที่ใช้กันแพร่หลายในการเปลี่ยนท่าทีความรู้สึกหรือทัศนคติ คือการโฆษณาชวนเชื่อ (Propaganda) เนื่องจากการโฆษณาชวนเชื่อเป็นวิธีการที่พยายามเชิญชวนให้ผู้อื่นมีความเห็นด้วย ยอมรับความคิดเห็น ความเชื่อ ทัศนคติต่าง ๆ ตามที่ผู้โฆษณาชวนเชื่อต้องการ ทั้งนี้โดยอาศัยวิธีการสื่อสารมวลชน เช่น ประกาศให้ทราบทางวิทยุ เขียนลงหนังสือพิมพ์หรือโทรทัศน์ นอกจากนี้แล้วการเปลี่ยนทัศนคติยังทำได้โดยการให้การศึกษาระดับมัธยมศึกษา เป็นต้น

ทัศนคติของข้าราชการ

สิ่งสำคัญในการกำหนดทัศนคติของบุคคลคือ ชีวิตส่วนตัวและการเรียนรูทางสังคม หน่วยที่ให้การเรียนรูทางสังคมและการเมืองคือ ครอบครั้ว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา ค่านิยม และความเป็นมาของระบบราชการ ซึ่งจะไต่ถลาถึงรายละเอียดเป็นลำดับไป

ครอบครัว

ครอบครัวเป็นหน่วยพื้นฐานทางสังคมและเป็นหน่วยการเมืองชั้นปฐม ทำหน้าที่สั่งสอนและฝึกอบรมขั้นต้นแก่นุชนวัยในสังคม ดังนั้นบุคคลจึงได้รับการถ่ายทอดแนวความคิดทัศนคติและพฤติกรรมต่าง ๆ มาจากครอบครัวเป็นแห่งแรก สังคมไทยเป็นสังคมที่ยึดถือระเบียบประเพณีอย่างเหนียวแน่น ความเปลี่ยนแปลงในด้านทัศนคติ ประเพณี ความเป็นอยู่ของคนไทยมีน้อยมาก ทัศนคติของครอบครัวไทยถือว่าผู้มีอาวุโสเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด ผู้มีอาวุโสน้อยกว่าจะต้องเคารพเชื่อฟังและปฏิบัติตาม ผู้น้อยจะต้องเชื่อฟังผู้ใหญ่จะโต้เถียงไม่ได้ จึงจะเห็นได้จากคำพังเพยที่ว่า "เดินตามหลังผู้ใหญ่หมาไม่กัด" ความมีอำนาจเด็ดขาดของผู้อาวุโส น่าจะสืบเนื่องมาจากลัทธิเจ้าขุนมูลนายของไทยเรากึ่งแต่สมัยโบราณที่ถือว่า พ่อบาน พ่อขุน กษัตริย์ เป็นหัวหน้าครอบครัว ประเทศ มีหน้าที่รับผิดชอบในภารกิจต่าง ๆ แทนผู้น้อยและผู้อยู่ใต้งบังคับบัญชา คำสั่งของพ่อบาน พ่อขุน กษัตริย์ ลูกบาน และไพร่ฟ้าชาวแผ่นดินต้องปฏิบัติตาม ความเชื่อและทัศนคติเช่นนี้ทำให้มีผลต่อพฤติกรรมต่าง ๆ ของคนในสังคมปัจจุบัน การที่ครอบครัวถ่ายทอดลักษณะการเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโสกว่าเช่นนี้ ทำให้คนไทยไม่ค่อยจะแสดงความคิดเห็นขัดแย้งต่อคำสั่งของผู้มีอาวุโสกว่า มีความเชื่อมั่นในตัวเองน้อย และครอบครัวในสังคมตะวันออกส่วนใหญ่ยังไม่สั่งสอนอบรมให้เด็กหัดใช้

^๑ บรรจบ อิศกุลย์ และคณะ, รายงานผลการวิจัยเรื่องลักษณะบางประการของสถาบันสังคมไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๑๕), หน้า ๑๕๖.

ความคิดและเหตุผล กล่าวคือ ยังต้องให้เด็กเชื่อฟัง เชื่อถือ เห็นด้วย ไม่ให้โต้เถียงผู้ใหญ่
เป็นต้น^๑ ในการวิจัยเรื่องนี้ จึงพิจารณาถึงการให้การเรียนรู้นอกห้องเรียน โดยครอบครัว
ของข้าราชการควย

สถานศึกษา

การศึกษามีบทบาทและอิทธิพล เป็นอย่างมากในระบบการเมืองการปกครองของ
ทุกประเทศ เพราะการศึกษาก่อให้เกิดความรู้ ความคิดเห็น และความเชื่อถือแก่ประชาชน
สถานศึกษามีบทบาทอย่างสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ค่านิยม บุคลิกภาพของผู้ที่เข้ามา
ศึกษา

ในระดับโรงเรียน ได้นำเอาวิธีการอบรมให้เด็กนักเรียนยึดมั่นในระบบ
ประชาธิปไตย แต่ไม่มีประสิทธิภาพนัก จากรายงานผลวิจัยเรื่องลักษณะบางประการของ
สังคมไทย ที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย ของกลุ่มอาจารย์คณะรัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งได้ทำขึ้นก่อนเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ พบว่า ครูส่วนมาก
ยืนยันว่าตนได้แทรกวิธีการประชาธิปไตยลงไปในการสอนวิชาต่าง ๆ ที่รับผิดชอบอยู่ และได้
พยายามที่จะให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นเป็นส่วนใหญ่ แต่ครูร้อยละ ๖๒.๖๖^๒ เห็นว่าเด็ก
นักเรียนส่วนใหญ่ไม่ชอบแสดงความคิดเห็นของตนเอง ครูร้อยละ ๘๑.๕๐^๓ ยืนยันว่าแม่จะ
ฝึกให้นักเรียนรู้จักปกครองตนเอง โดยให้เลือกหัวหน้าห้องกันเอง แต่ในทางปฏิบัติหัวหน้าห้อง
ก็เป็นตัวแทนผู้กระทำตามครูมากกว่าจะมีความคิดอ่านของตนเอง เด็กนักเรียนส่วนใหญ่กลัว
ครูไม่กล้าคัดค้านใจ

ในระดับมหาวิทยาลัย ปรากฏว่าลักษณะของการศึกษาชั้นสูงของไทยไม่เอื้อ-
อำนวยให้ผู้เข้าศึกษาเป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มที่เป็นของตนเอง แต่กลับทำให้นักศึกษาเป็น

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๑.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๓.

ผู้ตามที่ดี^๑ สังคมมหาวิทยาลัยเป็นสังคมที่มีการยอมรับอำนาจและใช้อำนาจ^๒ การอบรม
 ในมหาวิทยาลัยบางแห่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาเชื่อฟัง และเคารพยำเกรงผู้ที่อยู่ในชั้นสูงกว่า
 ทำให้กลายเป็นบุคคลที่มีบุคลิกภาพแบบอำนาจนิยม (authoritarian personality)
 แบบแผนของการเรียนรู้ทางสังคม (Socialization) เช่นนี้ ทำให้ต่อไปนักศึกษากลายเป็น
 เป็นผู้ที่ยอมรับอำนาจ และอบรมใหญ่เข้ามาใหม่เชื่อฟังในอำนาจของพวกเขาต่อไป ลักษณะ
 เช่นนี้เป็นลักษณะของสังคมในมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ของไทย ซึ่งไม่แตกต่างไปจากลักษณะ
 ของสังคมไทยทั่ว ๆ ไป ที่อบรมให้คนไทยยอมรับอำนาจและเกรงใจผู้มีอาวุโสกว่าตั้งแต่
 ยัยเด็ก ๆ การเรียนรู้ทางสังคม (socialization) ของมหาวิทยาลัยเช่นนี้ ทำให้ผู้ที่
 สำเร็จการศึกษาไปแล้วจะเป็นผู้ทำการเปลี่ยนแปลงได้ยาก ยอมรับอำนาจใตงาย และถูก-
 กดดันเข้าไปในสังคมภายนอกใตงาย^๓ นอกจากนั้นมหาวิทยาลัยในประเทศไทยยังเป็น
 ส่วนหนึ่งของระบบราชการ ทำให้ขาดความเป็นอิสระทางวิชาการ รัฐบาลสามารถควบคุม
 แทรกแซงใตงาย มหาวิทยาลัยทำหน้าที่ ๒ อย่าง ซึ่งขัดกัน คือ ให้การศึกษา ซึ่งนำมาซึ่ง
 ความเชื่อมั่นในระบบประชาธิปไตย แต่การอบรมในมหาวิทยาลัยนำมาซึ่งความนิยมใน
 อำนาจ ดังนั้นในการวิจัยจึงได้พิจารณาถึงระดับการศึกษาของหัวหน้าฝ่ายและหัวหน้าแผนก
 ควบว่าจะมีผลต่อทัศนคติทางการเมืองในแบบต่าง ๆ อย่างไร

สถาบันศาสนา

ศาสนามีบทบาทและมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมเป็นอย่างมาก
 ประเทศไทยมีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า ๓๐๐ ปี พุทธศาสนา

^๑ สุจิต บุญบงการ, "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมืองของไทย"
วรรณไวทยาการ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๕), หน้า ๑๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

^๓ เรื่องเดียวกัน.

จึงมีอิทธิพลเหนือความประพฤติและจิตใจของชาวไทยนับตั้งแต่องค์พระประมุขของประเทศลงมา^๑ ชาวไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ดังนั้นศาสนาพุทธจึงเป็นส่วนสำคัญในการสร้างจิตใจ ความคิดเห็น และเป็นแนววิถีชีวิตที่ฝังลึกอยู่ในจิตใจของชาวไทยมาแต่โบราณจนบัดนี้ หลักศาสนาพุทธสอนให้ใช้สติปัญญาพิจารณาไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล และพระพุทธเจ้าได้เปิดโอกาสให้มีการวิจารณ์คำสอนของพระองค์ได้อย่างเต็มที่ อันเป็นลักษณะพิเศษของพระพุทธศาสนา^๒ ทำให้ผู้นับถือศาสนาพุทธมีจิตใจกว้างขวาง ให้ความเป็นธรรมแก่ผู้อื่น จากการวิจัยเรื่องลักษณะบางประการของสถาบันสังคมไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยพบว่า หลักธรรม และพิธีกรรมทางศาสนาพุทธ โดยส่วนรวมไม่เป็นอุปสรรคต่อแนวความคิดทางประชาธิปไตย ถึงแม้จะมีอยู่บ้างก็เป็นส่วนน้อย ซึ่งเนื่องมาจากผู้นับถือปฏิบัติตีความหมายคำสั่งสอนผิดหรือไม่เข้าใจ มีผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับการเมืองของไทยได้อธิบายว่า อิทธิพลของศาสนาพุทธ ทำให้คนไทยรักสงบและอดกลั้น จึงช่วยให้เกิดความสงบราบรื่นอยู่ได้^๓ แต่ในทางกลับกัน ก็ทำให้คนไทยไม่รู้จักรวมตัวกันทางการเมือง เนื่องจากถือสันโดษ ไม่มีการรวมกลุ่มนอกเหนือไปจากครอบครัวและเพื่อนฝูง ทั้งนี้เนื่องจากอิทธิพลของพุทธศาสนาซึ่งถือว่าชีวิตไม่จีรัง และทุกข์หรือสุข บุญและกรรมเป็นเรื่องของส่วนบุคคล คนอื่นไม่เกี่ยว ไม่มีใครช่วยแบ่งเบาได้ การรวมเป็นองค์การหรือพรรคจึงช่วยไม่ได้

^๑ ดิเรก ชัยนาม, พระพุทธศาสนากับการปกครอง (พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๔๘๘), หน้า ๑๔.

^๒ บรรจบ อิศกุลย์ และคณะ, ลักษณะบางประการของสถาบันสังคมไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย, หน้า ๑๓๕.

^๓ David Wilson, Politics in Thailand (Ithaca : Cornell University Press, 1966), pp. 65 - 66.

ค่านิยมของคนไทย

ค่านิยมของสังคม หมายถึงสิ่งที่คนสนใจ สิ่งที่คุณปรารถนาจะได้ ปรารถนาจะเป็น เป็นสิ่งที่คนนับถือว่าเป็นสิ่งบังคับ ต้องทำ躬ปฏิบัติ ค่านิยมจึงเป็นความคิดที่ฝังแน่นสำหรับยึดถือในการปฏิบัติของคนในสังคม และเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของบุคคลด้วย ค่านิยมที่สำคัญ ๆ ของคนไทย ส่วนใหญ่ที่สนใจยกย่อง อยากรได้ อยากรเป็น อยากรทำ มีดังนี้^๒ คือ

๑. ความมั่งคั่ง (wealth) หรือเงิน เงินเข้าไปมีอิทธิพลในการกำหนดแนวทางและรูปแบบของพฤติกรรมของคนไทยอย่างมาก ในการดำเนินชีวิต คนไทยนิยมยกย่องคนที่มั่งคั่ง นอกจากนี้แล้วเงินยังมีบทบาทสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมทางการเมือง เช่น ในการแสวงหาอำนาจทางการเมืองด้วย

๒. อำนาจ อำนาจเป็นสิ่งที่คนทั้งหลายทั่วไปปรารถนา เพราะส่วนมากอำนาจจะนำมาซึ่งเงินทอง ทรัพย์สินสมบัติต่าง ๆ ผู้ใดมีอำนาจและมีเงินแล้วมักจะได้รับการยกย่องนับถือ แม้จะไม่มีคุณความดีเลยก็ตาม

๓. คนไทยยกย่องความเป็นผู้ใหญ่ เช่น ยกย่องผู้ที่มีตำแหน่งและฐานะทางสังคม หรือราชการสูง ยกย่องผู้สูงอายุ หรือผู้ที่มีอายุราชการ หรืออายุการทำงานมานาน เห็นว่าผู้ใหญ่ยอมจะทำถูกตองเสมอ ผู้น้อยตองเกรงกลัว เคารพเชื่อฟัง ให้เกียรติ ในวงราชการผู้น้อยมักไม่กล้าแสดงความคิดเห็น เนื่องจากเกรงกลัวจะไม่เป็นที่ถูกใจของผู้ใหญ่ ค่านิยมความเป็นใหญ่ที่กล่าวมานี้มีทั้งผลดีและผลเสีย

๔. คนไทยนิยมคนใจกว้าง กล้าหาญ และนิยมการมีลูกน้องหรือพรรคพวก และมักจะช่วยเหลือเฉพาะพวกของตนเท่านั้น

^๑ ไททฤษฎี เครือแก้ว, ลักษณะสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์, ๒๕๑๘), หน้า ๖๖ - ๖๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๘ - ๗๕.

๕. นิยมการเป็นเจ้านาย เป็นลักษณะที่ได้รับมรดกตกทอดมาจากสังคมศักดินา ซึ่งมีการแบ่งชั้นของบุคคล เช่น เจากับไพร ชุณนางกับคนธรรมดา เป็นต้น

๖. คนไทยยกย่องบุคคลที่มีบุญญา มีเมตตา กรุณา โอบอ้อมอารี มีความกตัญญู และยกย่องผู้มีวิชาความรู้สูง

นอกจากนี้แล้ว คนไทยยังมีค่านิยมรักอิสรภาพหรือตามใจตัวเอง ไม่ชอบอยู่ใต้อำนาจของกษัตริย์ รักสนุก ค่านิยมของคนไทยส่วนใหญ่มีลักษณะ เป็นลูกคู่ที่แหว่งจากปลาย-สุดคานหนึ่งของ "อิสรนิยม" ในระดับครอบครัว มาถึงปลายสุดอีกคานหนึ่ง คือ "อำนาจนิยม" ในระดับสังคมและการเมือง^๑ ซึ่งพลัง ๒ ประเภทนี้จะชดกันอยู่เสมอ คือ บรรารณาจะมีชีวิตที่มีอิสรภาพไม่มีสิ่งเหนี่ยวรั้งบังคับ ก็ต้องยอมอยู่ใต้อำนาจของบุคคลที่เหนือกว่า ดังนั้น เมื่อมีโอกาสอำนวยให้ คนไทยมักจะทำตามใจตนเอง โดยไม่คำนึงถึงกฎเกณฑ์และความเหมาะสมแต่อย่างใด ส่วนอำนาจนิยมนั้นก็นิยมยกย่องผู้มีอำนาจ เชื่อฟัง เกรงกลัวอย่างไม่มีจำกัดขอบเขต อำนาจนิยมในทัศนะของคนไทย เป็นเรื่องของการให้ลูกให้โทษ ไม่ใช่อำนาจทางปัญญาหรือความซื่อสัตย์

ค่านิยมที่ไม่เอื้ออำนวยหรือขัดแย้งกับการพัฒนาการปกครองระบอบประชาธิปไตย คือ

๑. ค่านิยมเกี่ยวกับตระกูล ซึ่งทำให้เกิดความเชื่อว่าผู้อยู่ในตระกูลสูงมีเกียรติ-กว่า มีสิทธิ มีเสียงมากกว่า จึงเกิดความไม่เท่าเทียมกันในการแสดงความคิดเห็น

๒. ค่านิยมในการมีจิตใจนักเลง ชอบมีลูกน้อง ตลอดจนการสร้าง ความจงรักภักดี ส่วนบุคคล เป็นผลให้เกิดการเห็นแก่พวกพ้อง ช่วยให้เขามีตำแหน่งทางการเมืองโดยไม่มี ความรู้ความสามารถ ทำให้สิทธิต่าง ๆ ของประชาชนแต่ละคนไม่เท่ากัน

^๑ กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๖), หน้า ๕๓.

๓. ค่านิยมในเรื่องโชคกลาง คางา และสิ่งที่มองไม่เห็น ทำให้คนไทยไม่คิดแก้ปัญหาด้วยการใช้เหตุผลตามแนวความคิดทางประชาธิปไตย

๔. ค่านิยมของการบูชาอำนาจ

๕. การเคารพบิดา เชื่อฟังผู้มีอำนาจ โดยไม่ได้พิจารณาว่าถูกต้องหรือไม่ ดังจะเห็นได้จากคำพังเพยว่า "เดินตามหลังผู้ใหญ่มาก็ค" เป็นการสร้างให้คนเลียนแบบหรือทำตามผู้อื่น โดยไม่มีการพิจารณา

ค่านิยมที่ส่งเสริมต่อบรรบประชาธิปไตย คือ ความสำนึกในสิทธิหน้าที่ มีความรับผิดชอบ การคิดการปฏิบัติที่มีเหตุผลและเป็นระบบ ดังนั้นในการวัดทัศนคติทางการเมืองของข้าราชการระดับหัวหน้าฝ่ายและหัวหน้าแผนก จึงได้นำค่านิยมทั้งที่ส่งเสริมและขัดแย้งกับประชาธิปไตย มาสร้างเป็นแบบสอบถามที่ใช้วัดทัศนคติของข้าราชการระดับเหล่านี้ด้วย

ความเป็นมาของระบบราชการ

จากการศึกษาประวัติศาสตร์เป็นที่ประจักษ์ว่า ข้าราชการไทยในอดีตเป็นลักษณะการสืบมรดก คือ บิดารับราชการอะไร บุตรมักสืบทอดตำแหน่งแทนบิดา หรือตำแหน่งงานของบุตรเหมาะสมกับตำแหน่งที่ต่างจากตำแหน่งบิดา หรือมีตำแหน่งหน้าที่ที่มีฐานะดีกว่าของบิดามีทางก้าวหน้าดีกว่า บิดาก็จะนำบุตรไปฝากเจ้านายผู้ซึ่งจะช่วยเหลือได้ ให้อุปการะชุบเลี้ยง การเข้ารับราชการก็เป็นระบบอุปถัมภ์ ข้าราชการจึงเป็นชนชั้นหนึ่งที่แยกออกจากประชาชนธรรมดาสามัญ ประชาชนถูกจำกัดให้อยู่เฉพาะในแควงของตนเอง นอกจากกษัตริย์ซึ่งเป็นสมมุติเทพราชซึ่งประชาชนเอื่อมไม่ถึงแล้ว ข้าราชการก็เป็นอีกชั้นหนึ่งซึ่งอยู่เหนือประชาชน

กฎหมายที่ใช้ควบคุมข้าราชการสมัยนั้น เทียบได้กับพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการปัจจุบัน คือ "พระอัยการกำหนดศักดิ์คินา"^๑ ซึ่งเป็นกฎหมายที่กำหนดศักดิ์คินาหรือ

^๑ ธรรมคานัน โกวาทิ, เรียบเรียง, ประวัติมหาดไทย (ส่วนกลาง)
(พระนคร : โรงพิมพ์มหาดไทย, ๒๕๑๑), ภาค ๒ ตอน ๒, หน้า ๘๒.

ฐานะของบุคคลโดยถือจำนวนศักดินา ตั้งแต่พระบรมวงศ์ลงมาจนถึงประชาชน สำหรับ
ข้าราชการมีกำหนดศักดินาไว้ชัดเจนทุกตำแหน่ง

ข้าราชการหรือเจ้าขุนมูลนาย นอกจากมีอยู่ในราชธานีแล้ว การปกครองส่วน
ภูมิภาคหรือหัวเมืองก็มีข้าราชการถูกส่งออกไปปกครองดูแลแทนพระมหากษัตริย์ ดังนั้น
บทบาทของข้าราชการไม่ว่าจะอยู่ในราชธานีหรือหัวเมือง ต่างก็มีความเป็นเจ้าขุนมูลนาย
เหมือนกัน

ในปัจจุบันรัฐบาลประกอบด้วยองค์การทางราชการหรือระบบราชการขนาดใหญ่โต
ซึ่งทำให้เกิดความยุ่งยากในการควบคุมการใช้อำนาจทางการเมือง องค์การราชการหรือ
ระบบราชการมีแนวโน้มที่จะควบคุมการกำหนดนโยบายทางการเมืองและการนำนโยบายมา
ใช้ปฏิบัติ ระบบการเมืองทั่วไปทำให้ข้าราชการการเมืองต้องพึ่งพาอาศัยข้าราชการประจำ
อยู่มาก จึงทำให้หน่วยราชการหรือระบบราชการเข้ามามีบทบาทในการใช้อำนาจทาง
การเมืองมากขึ้น นโยบายและโครงการส่วนใหญ่ของรัฐเกิดขึ้นจากราชการและราชการ
ก็มีอิทธิพลอย่างยิ่งในการที่จะนำเอานโยบายไปใช้ให้บังเกิดผล อำนาจทางการเมืองแทน
ที่จะเป็นของผู้แทนกลับกลายเป็นของข้าราชการ^๑ อำนาจของราชการมีอิทธิพลต่อการการ
สั่งสอนของสังคม (socialization) เพราะอำนาจนี้มีมาช้านานแล้ว โดยเฉพาะในสมัย
สมบูรณาญาสิทธิราช

เนื่องจากการปกครองระบบเจ้าขุนมูลนายมีอิทธิพลอยู่เหนือสังคมไทย เป็นเวลา
หลายศตวรรษ ความรู้สึกเคยชินกับระบบดั้งเดิมยังมีอยู่ แม้ปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงการ
ปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย เป็นเวลา ๔๐ กว่าปีแล้ว

^๑ สมาชิกสภาปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการประจำ คือเป็น
ข้าราชการประจำ ๑๕๑ คน คิดเป็นร้อยละเท่ากับ ๕๖.๒

ก็ตาม ข้าราชการส่วนใหญ่จึงยังวางตนเป็นผู้มีอำนาจศักดิ์ หรือ นายของประชาชนอยู่^๑ ในคานประชาชนก็มีความรู้สึกยอมรับ ซึ่งต่างฝ่ายก็แสดงการยอมรับซึ่งกันและกันอยู่

ยิ่งกว่าความรู้สึกดังกล่าวนี้แล้ว ในบรรดาข้าราชการด้วยกันยังมีความรู้สึก เหลื่อมล้ำสูงต่ำตามชั้นตามตำแหน่งอยู่ ข้าราชการชั้นผู้น้อยจะต้องเชื่อฟังผู้ใหญ่อย่าง เกรงครีดี แมแต่นอกเวลาราชการ นอกสถานที่ราชการ ข้าราชการชั้นผู้น้อยก็ยังต้อง คารวะนบนอบเสมอไป จึงทำให้ความเป็นกันเองระหว่างข้าราชการชั้นผู้น้อยกับชั้นผู้ใหญ่ เป็นไปไม่สนิทมากนักจนทราบเท่าทุกวันนี้ และจะยังคงเป็นไปอีกนาน ทั้งนี้เพราะอิทธิพล ของประวัติกการปกครองสืบเนื่องมาจากอดีตนั่นเอง^๒ ดังนั้นในการวิจัยเรื่องนี้จึงได้นำ ความรู้สึกดังกล่าวมาสร้างแบบสอบถามเพื่อวัดทัศนคติของหัวหน้าฝ่าย หัวหน้าแผนกด้วย

ลิขิต ชีรเวทิน ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ทัศนคติทางการเมืองของข้าราชการ ระดับผู้นำและการไปสู่ความทันสมัยของประเทศไทย"^๓ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติ สรุป ได้โดยย่อดังนี้

การพัฒนาประเทศไทยในประวัติศาสตร์ ให้ความชำนาญเฉพาะด้านใน การทำหน้าที่คานต่าง ๆ ควบคู่ไปกับการมีโครงสร้างทางองค์การอันซับซ้อนนั้น เกิดขึ้นจาก หรือเป็นผลอันสืบเนื่องมาจากความพยายามของผู้นำไทยในการรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง

^๑ ไพบูลย์ ช่างเขียน, ลักษณะสังคมและการปกครองไทย พิมพ์ครั้งที่ ๒ (พระนคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๗), หน้า ๑๖๘.

^๒ จำนงค์ สมประสงค์, ระบบและระเบียบปฏิบัติของข้าราชการพลเรือน (พระนคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๑๔), หน้า ๑.

^๓ กุรายละ เอียดใน Likhith Dhiravegin, Political Attitudes of the Bureaucratic Elite and Modernization in Thailand (Bangkok : Thai Watana Panich, 1973).

ด้วยเหตุนี้ ระบบราชการไทยจึงกลายเป็นองค์ประกอบอันสำคัญยิ่งของระบบการเมืองไทย โดยให้เขาแทนที่ศูนย์กลางแห่งอำนาจหลังจากการโค่นล้มระบบสมบูรณาญาสิทธิราชลง ในปี ๒๔๗๕ และต่อมาได้ทำให้ระบบการเมืองไทยตกอยู่ในสภาพที่ เฟรด ริกส์ (fred W. Riggs) เรียกว่า "ระบบการเมืองของข้าราชการ" (Bureaucratic polity) ทั้งนี้เป็นเพราะสังคมไทยไม่สามารถพัฒนาสถาบันการเมืองอื่น ๆ ที่เป็นศูนย์กลางอำนาจ ให้มีอำนาจแข่งขันกับระบบราชการได้ ข้าราชการพลเรือนและนายทหารไทยได้มีอำนาจการเมืองมากที่สุด และในปัจจุบันได้มีบทบาทอันสำคัญยิ่งในการพัฒนาประเทศ

ในการศึกษาถึงลักษณะทั่ว ๆ ไปของผู้ผู้นำในระบบราชการไทยนั้น พบว่ามีองค์ประกอบดังนี้ คือ

๑. สถานะของผู้ผู้นำมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความสำเร็จทางการศึกษา (Educational achievement) เช่น อาจจะผ่านการศึกษาระดับปริญญาโทและเอกจากตะวันตกเป็นส่วนใหญ่

๒. ความสำเร็จทางการศึกษามีความสัมพันธ์กับภูมิหลังของครอบครัว

ส่วนใหญ่จะมีภูมิหลังทางครอบครัวที่มีการศึกษาสูงและมีพื้นฐานเศรษฐกิจดี เช่น มาจากครอบครัวข้าราชการหรือนักธุรกิจพหุภาค

๓. ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ (Geographical Location) ก็มีบทบาทสำคัญในการเลื่อนชั้นทางสังคม (Social mobility) ของบุคคลที่เป็นผู้นำซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ที่อยู่ในภาคกลางใกล้เคียงกับนครหลวง คือ กรุงเทพฯ หรือถ้าไม่มีภูมิลำเนาอยู่ในภาคกลางก็มักจะมีฐานะครอบครัวดี ทั้งทางเศรษฐกิจและการศึกษา มีผู้นำจำนวนหนึ่งซึ่งก็เล็กน้อยมาจากครอบครัวชาวนาและไม่ได้มาจากภาคกลาง

จากข้อศึกษาของ ดิซิท โคปป์วาร์ฮอยละ ๗๖ ของผู้นำในระบบราชการที่สุ่มตัวอย่างนำมาศึกษาวิจัยนั้น มีอายุเฉลี่ยประมาณ ๕๐ ปี ผู้นำที่อายุน้อยมีแนวโน้มที่จะมีการศึกษาสูง และเกือบทั้งหมดได้รับการศึกษาอบรมจากตะวันตก ปัจจุบันนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จในการประกอบอาชีพหน้าที่การงานของผู้นำ

ประการที่สอง การศึกษามีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมืองของผู้นำ กล่าวคือ ผู้ที่ไปศึกษาสูงได้แสดงว่ามีทัศนคติเสรีนิยม (liberal) มากกว่าผู้นำที่มีการศึกษาน้อย

ประการที่สาม มีความสัมพันธ์ระหว่างวัยของผู้นำกับทัศนคติของผู้นำนั้น ๆ กล่าวคือ ผู้นำที่มีอายุน้อยมีทัศนคติเสรีนิยมมากกว่าผู้นำที่มีอายุมาก

ประการที่สี่ ขอศึกษาได้พบว่า ไม่มีความสัมพันธ์มากนักระหว่างทัศนคติทางการเมืองของผู้นำกับสถานที่ที่ได้รับการฝึกอบรมหรือการเลื่อนชั้นของบุคคลข้ามช่วงอายุหนึ่ง ๆ (intergenerational mobility)

สรุป

ทัศนคติคือความรู้สึกภายในของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น บุคคล หรือกลุ่มบุคคล สถาบัน แนวความคิด หรือสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งในทางประเมินค่าว่าดีหรือไม่ดี เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย ชอบ ไม่ชอบ รัก หรือเกลียด เป็นต้น ซึ่งความรู้สึกภายในนี้เป็นความพร้อมที่จะเป็นแรงขับให้บุคคลแสดงออกในทางสนับสนุน หรือต่อต้านต่อสิ่งนั้น ๆ

ทัศนคติเกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์ที่ได้รับ เมื่อเกิดขึ้นแล้วเปลี่ยนแปลงได้ยาก แต่ก็เปลี่ยนแปลงได้ตามความเปลี่ยนแปลงของค่านิยมของสังคม หรือค่านิยมส่วนบุคคล และการเปลี่ยนแปลงของสิ่งที่ถูกประเมิน

ทัศนคติทางการเมือง หมายถึงความรู้สึก นึกคิด ของบุคคลที่จะตอบสนองต่อเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเมือง ซึ่งอาจจะเป็นไปได้ในทางสนับสนุนหรือคัดค้านก็ได้ ทั้งนี้เนื่องมาจากการประเมินค่าในเรื่องนั้น ๆ

สิ่งที่กำหนดทัศนคติของข้าราชการคือ ชีวิตส่วนตัวและการเรียนรู้ทางสังคมและการเมือง หน้าที่ให้การเรียนรู้ทางสังคมและการเมืองได้แก่ ครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา ค่านิยม ความเป็นมาของระบบราชการ

ในการวิจัยเรื่องนี้ จะวัดทัศนคติทางการเมืองของข้าราชการระดับหัวหน้าฝ่ายหัวหน้าแผนก ในด้านทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย แบบอำนาจนิยม อนุรักษ์นิยม และทัศนคติที่เกี่ยวข้องกับการปกครองท้องถิ่น